

УДК 373.3.016:811.161.2'355

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2025.1.13>

Оксана ДАНИЛЮК

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-8765-8475

Бібліографічний опис статті: Данилюк, О. (2025). Формування орфоепічних умінь у здобувачів початкової освіти. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 89–93, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.1.13>

ФОРМУВАННЯ ОРФОЕПІЧНИХ УМІНЬ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються актуальні проблеми формування орфоепічних умінь у здобувачів початкової освіти. Орфоепічні вміння є важливою складовою мовленнєвої культури, формування якої ніколи не втрачає своєї актуальності. Окрім того, мова є не лише засобом спілкування, а й визначальним маркером національної ідентичності. Формування культури мовлення здобувачів початкової освіти сприятиме розвитку почуття належності до української нації, вихованню національно свідомої особистості.

Вдосконалення орфоепічних навичок сприятиме глибшому засвоєнню мовних норм, ефективному спілкуванню, формуванню позитивного мовного образу. Тому формування орфоепічних умінь на початковому етапі навчання дозволить уникнути помилок у мовленні, розвивати слухове сприйняття та впевненість у комунікації.

У статті висвітлено основні шляхи формування орфоепічних умінь здобувачів освіти, що включає роботу над засвоєнням теоретичних знань з орфоєпії, так і активне практичне відпрацювання правильних мовленнєвих навичок. Важливу увагу зосереджено також на роботі з технікою мовлення та інтонацією.

З'ясовано, що важливим аспектом у формуванні орфоепічних умінь здобувачів початкової освіти є впровадження інноваційних технологій у навчальний процес, що дає змогу зменшити навантаження та оптимізувати процес успішного засвоєння знань, а також створити умови для прояву пізнавальної активності, розвитку та світогляду особистості.

Визначено, що формування орфоепічних умінь у здобувачів освіти забезпечує системний підхід до вивчення мови, що є важливою основою для розвитку мовленнєвої компетентності учнів Нової української школи.

Ключові слова: орфоепічні вміння, орфоєпія, здобувачі початкової освіти, мовна підготовка, мовленнєва компетентність, орфоєпічна грамотність, мова, мовлення.

Oksana DANYLIUK

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-8765-8475

To cite this article: Danyliuk, O. (2025). Formuvannia orfoepichnykh umin u zdobuvachiv pochatkovoї osvity [Formation of spelling skills in primary education students]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 89–93, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.1.13>

FORMATION OF SPELLING SKILLS IN PRIMARY EDUCATION STUDENTS

The article examines the current problems of forming orthographic skills in primary education students. Spelling skills are an important component of speech culture, the formation of which will never lose its relevance. In addition, language is not only a means of communication but also a defining marker of national identity. The formation of speech culture among students of primary education will contribute to the development of a sense of belonging to the Ukrainian nation and the education of a nationally conscious personality.

Improving orthographic skills will contribute to deeper assimilation of language norms, effective communication, and the formation of a positive language image. Therefore, the formation of orthographic skills at the initial stage of education will avoid mistakes in speech, and develop auditory perception and confidence in communication.

It was found that an important aspect in the formation of orthographic skills of students of primary education is the introduction of innovative technologies into the educational process, which makes it possible to reduce the load and optimize the process of successful knowledge acquisition, as well as to create conditions for the manifestation of cognitive activity, development and worldview of the individual.

The work highlights the main ways of forming orthographic skills of students, which includes work on the assimilation of theoretical knowledge of orthography, as well as the active practical practice of correct speech skills. Important attention is also focused on work with speech technique and intonation. The formation of orthographic skills in students provides a systematic approach to language learning, which is an important basis for the development of the speaking competence of students of the New Ukrainian School.

Key words: *spelling skills, spelling, elementary school students, language training, speech competence, spelling literacy, language, speech.*

Актуальність проблеми. Орфоепічні вміння є важливою складовою мовленнєвої культури, формування якої ніколи не втрачає своєї актуальності. Окрім того, мова є не лише засобом спілкування, а й визначальним маркером національної ідентичності. Формування культури мовлення здобувачів початкової освіти сприятиме розвитку у дітей почуття належності до української нації, вихованню національно свідомої особистості.

Спілкування державною мовою – це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування (Kontseptsiya Novoyi ukrayinskoji shkoly).

Вдосконалення орфоепічних навичок сприятиме глибшому засвоєнню мовних норм, ефективному спілкуванню, формуванню позитивного мовного образу. Тому формування орфоепічних умінь на початковому етапі навчання дозволить уникнути помилок у мовленні, розвивати слухове сприйняття та впевненість у комунікації.

Мета статті. Висвітлити проблему формування орфоепічних умінь у здобувачів початкової освіти як одного із складових мовленнєвої культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування орфоепічних умінь у здобувачів початкової освіти є важливим аспектом розвитку мовленнєвої культури дітей.

Орфоепія як складова мовленнєвої культури забезпечує правильність вимови звуків і слів відповідно до норм літературної мови. *Орфоепія* визначається як сукупність правил вимови, наголошування та інтонації, а також як розділ мовознавства, що вивчає і систематизує норми літературної вимови. Орфоепія стосується усної форми мовлення, тобто вона вчить, як вимовляти ті чи інші звуки чи слова. (Karaman S. O., 2011, p. 116)

У сучасних умовах значного впливу медіа та розмовної мови на мовлення дітей особливо важливо приділяти увагу формуванню правильних вимовних навичок з раннього віку.

Усне мовлення передбачає правильність слововжитку, граматичних форм, вимови й наголосу, а також уміння користуватися всіма виразовими засобами. Мова повинна бути чіткою й виразною, ясною й дохідливою. Робота над орфоепією вимагає уваги до деталей та індивідуальних особливостей учнів, а також розуміння впливу різних факторів на процес навчання таких як вік, професійні потреби та мовне середовище.

Правильна вимова у сучасному суспільстві є візитівкою будь-якої людини, яка вважає себе громадянином України.

Крім того, молодший шкільний вік є сензитивним періодом для засвоєння мовних норм. Саме в цей час діти легко опановують нові мовленнєві навички, тому початкова школа відіграє ключову роль у формуванні базових орфоепічних умінь. Формування орфоепічної компетентності є важливою складовою загального мовного розвитку учнів, що сприяє розвитку їхнього мислення, комунікативних навичок і культурного рівня. Проблема опрацювання мовленнєвої культури і орфоепічної грамотності, зокрема, знайшла своє відображення у працях В. І. Капінос, А. П. Коваль, П. Г. Кордун, Л. І. Мацько, В. Я. Мельничайка, М. І. Пентилок, Л. О. Варзацької, М. С. Вашуленка та ін.

Молодший шкільний вік – це період інтенсивного розвитку мовленнєвих навичок. Діти в цьому віці активно вдосконалюють артикуляцію, збагачують свій словниковий запас і починають засвоювати складніші граматичні структури. Формування правильного вимовлення слів є важливою частиною цього процесу.

Здобувачі освіти початкової школи часто стикаються з труднощами у правильній вимові через те, що ще не всі фонематичні уявлення чітко сформовані, тому вчителі мають акцентувати увагу на фонетичних і фонологічних аспектах, допомагаючи дітям розрізняти звуки і правильну артикуляцію.

Одним із напрямків роботи з розвитку мовлення на вимовному рівні є організація практичного засвоєння молодшими школярами орфоепічних норм української літературної мови.

Розвиток мовлення здобувачами початкової освіти на вимовному рівні передбачає роботу над орфоепічними нормами, наголосом (фонетичним і логічним), артикуляцією, темпом мовлення, паузами, інтонацією. Крім того, деяким дітям потрібна допомога в подоланні психологічного бар'єру мовлення, повільної реакції під час діалогу, сором'язливості, пасивності.

Вважаємо, що у процесі розвитку мовленнєвої компетентності здобувачів освіти початкової школи на вимовному рівні можна виділити три напрямки, у яких потрібно працювати вчителю, а саме:

1. *Формування в здобувачів освіти початкової школи орфоепічних умінь*, що складається з таких компонентів:

– активна вимова і слухання мовних одиниць (робота органів мовлення: напруження слухових органів, фізичні рухи м'язів артикуляційного апарату);

– розуміння мовних одиниць, постійне зіставлення власної вимови зі зразками орфоепічно правильного мовлення (робота фізіологічного апарату мислення);

– запам'ятовування орфоепічних норм (робота пам'яті).

2. *Робота над технікою мовлення*, метою якої є виконання вправ для вироблення дихання та дикції. Акцент робимо на правильну роботу мовленнєвого апарату, що допомагає чітко вимовляти звуки, слова.

Дихання є невимушеним, воно відбувається рівномірними актами вдиху і видиху однакової тривалості. Під час говоріння і читання вголос фізіологічного дихання не вистачає і тому відбувається мовленнєве дихання, яке вже є керованим процесом.

Важливим завданням у роботі над технікою мовлення є вдосконалення дикції учнів, а саме: формування в здобувачів освіти початкової школи чистоти і чіткості вимовляння окремих звуків, складів, слів, фраз. (Metodyka navchannia ukrainskoi movy v rochatkovii shkoli, 2012)

До приходу в школу діти здебільшого мають достатньо тренований артикуляційний апарат і мовленнєвий слух, щоб розрізняти на слух і відтворювати у власному мовленні всі влас-

тивості звуків. При цьому неодмінно потрібно враховувати недоліки функціонування мовленнєвої бази молодших школярів.

Ефективним засобом удосконалення дикції здобувачів початкової освіти є вивчення скоромовок, оскільки в них наявні звукові повтори і римування, цікавий зміст, лаконічність викладу. Тому робота над скоромовкою не повинна обмежуватися тільки багаторазовим і швидким її промовлянням.

3. *Робота над інтонацією* допомагає учням виробити у своєму мовленні смисловий та емоційний характер, що є дуже важливим під час процесу комунікації. Інтонація є складним явищем у мовленні, адже вона складається з високого та низького тону, інтенсивності, пауз, темпу та тривалості.

Робота над інтонацією включається до структури уроків навчання грамоти, читання і мови. Щоб забезпечити її ефективність, учителю необхідно усвідомлювати суть цього лінгвістичного явища.

Головною метою вчителя під час навчання учнів початкової школи є допомогти їм правильно вимовляти звуки та повторювати їх у різних реченнях і словах. Крім того, вчитель навчає дітей розрізняти схожі звуки та навчає їх правильної вимови відповідно до ситуації.

Учитель обов'язково має стежити не лише за багатством свого словника, а й за своєю вимовою, яка має відповідати нормам української орфоепії, учні мимовільно запам'ятовуватимуть мовлення вчителя як зразок і намагаються його наслідувати.

Правильна вимова звуків відіграє важливу роль у формуванні вимови та передачі звуків, що є необхідним для успішного спілкування. Як для учня, так і вчителя виразність усного мовлення досягається вмінням регулювати своє дихання, вмінням точно артикулювати мовні звуки, а також користуватися всім багатством інтонаційних відтінків. Умовою ясності й зрозумілості усного вислову є правильне наголошування слів і літературна вимова звуків.

Помилки в наголошуванні слів, вимові звуків і їхніх сполучень не тільки утруднюють розуміння висловленого, а й заважають засвоєнню усталених норм.

Правильна вимова слова і його форми закріплена в орфоепічному словнику. Орфоепічний словник містить інформацію щодо правильної

вимови слів та їх граматичних форм, подає зразки нормативної вимови голосних і приголосних звуків у словах.

Формування у здобувачів початкової освіти орфоепічних навичок свідчить, що, крім механічних дій, які ґрунтуються на наслідуванні обов'язковими є і розумові операції (дії). Процес формування орфоепічних навичок не може відбуватися стихійно, він повинен бути організований як навчальний, педагогічно спрямований, а самі ці навички повинні стати в один ряд з іншими навчальними навичками (читацькими, орфографічними, пунктуаційними, обчислювальними, тощо).

Щоб оволодіти правильним мовленням у дітей повинні бути відпрацьовані рухи мовного апарату, необхідні для вимовляння всіх фонем та їх позиційних варіантів. Правильна вимова засвоюється успішно, якщо дитина набуває умінь артикулювати звуки і модулювати елементи інтонації, а також вичленяти їх на слух із звукових комплексів. Вивчаючи звукову систему мови, норм наголосу та інтонації, здобувачі освіти початкової школи спирається на мовний слух.

Для досягнення успіху необхідно викликати в дітей зацікавленість артикуляційно – слуховими вправами, допомогти їм усвідомити необхідність їхнього виконання, прищепити смак до таких занять, що значною мірою сприяє загостренню дитячої спостережливості, удосконаленню мовного слуху.

Мотивація навчальної діяльності, внесення до неї ігрових ситуацій з елементами спостереження забезпечують появу в дітей почуття задоволення від кожної маленької перемоги над собою, від усвідомленого вміння вільно керувати мовними органами, від здатності виконувати різноманітні дії з новими для них матеріальними одиницями – звуками. Усвідомлюючи мету своїх навчальних дій під час занять над звуковимовою, дитина не просто механічно повторює зразок мовлення вчителя, а відчуває, усвідомлює, що вона пізнає процес вимови

і на основі пізнання навчається правильно говорити. Тільки в результаті багаторазових вправлянь у вимовлянні ступінь самоконтролю за роботою мовних органів поступово знижується, а орфоепічна навичка при цьому автоматизується, удосконалюється.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підвищення культури усного мовлення актуальне завдання не тільки для сьогодення, але й для майбутнього. Тому усній грамотності здобувачів початкової освіти необхідно приділяти постійну увагу у контексті формування мовленнєвої компетентності. Система роботи з орфоепії допоможе активізувати увагу до проблем культури усного мовлення, до оволодіння секретами мовленнєвого впливу з метою досягнення успіху в навчальній діяльності та становленні громадянина України.

Методика навчання орфоепії у школі допомагає у формуванні початкових уявлень про єдність і різноманіття мовного та культурного простору, про мову як основу національної самосвідомості, розуміння учнями те, що мова є основою національної культури та основний засіб людського спілкування.

Підвищенню ефективності формування у школярів орфоепічних умінь сприяє активізація пізнавальної діяльності учнів під час вивчення орфоепічного матеріалу, використання різноманітних наочних засобів навчання, системний характер різноманітних тренувальних вправ: аналітичних, конструктивних і творчих.

Важливим аспектом у формуванні орфоепічних умінь здобувачів початкової освіти є впровадження інноваційних технологій у навчальний процес, що дає змогу зменшити навантаження та оптимізувати процес успішного засвоєння знань, а також створити умови для прояву пізнавальної активності, розвитку та світогляду особистості. Сучасні технології навчання української мови відкривають нові можливості та кардинально змінюють підхід до викладання та вивчення української мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Караман С. О. Сучасна українська літературна мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с
2. Концепція Нової української школи : URL <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (звернення 30.01.2025).
3. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2012. 364 с.

REFERENCES:

1. Karaman S. O. *Suchasna ukrajinsjka literaturna mova*. (2011) Kyjiv : Litera LTD, 2011. 560 s
2. Konceptija Novoji ukrajinsjkoji shkoly. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (zvernennja 30.01.2025).
3. *Metodyka navchannja ukrajinsjkoji movy v pochatkovij shkoli* (2012): navchaljno- metodychnyj posibnyk dlja studentiv vyshhykh navchaljnykh zakladiv / za nauk. red. M. S. Vashulenska. Kyjiv : Litera LTD, 2012. 364 s.